

Zgodovinski časopis

HISTORICAL REVIEW

ZČ | Ljubljana | 77 | 2023 | št. 1-2 (167) | str. 1–237

Josip Banič – Sebastiano Blancato, *The Agreement between the Patriarchate of Grado and the Patriarchate of Aquileia Regarding the Metropolitan Jurisdiction over Istrian Bishoprics (24th of July, 1180): New Critical Edition of the Charter* • Jaka Banfi, Jošt Helfenberški (Soteški) (ok. 1388–1458): krvnik Veronike Deseniške? • Aleksander Panjek, Črna leta in rdeče številke Ivana Černeta, župana v Tomaju sredi 18. stoletja: o dolžniško-upniških razmerjih na podeželju • Matic Batič, »Mislimo sicer nemško, čutimo nemško, a nikomur ne bomo zamerili njegovega drugačnega mišljenja«. Nemški goriški list Görzer Wochenblatt in njegova politična usmeritev • Matic Kristan, Anton Sovre med puško in kredo (1906–1929) • Denis Cerkenik, Kozaški korpus v službi nacistov s posebnim ozirom na obdobje delovanja v Operacijski coni Jadransko Primorje (1944–1945) • Goranka Kreačič, Miloš Štibler o sodobnikih: fragmenti iz dnevninskih zapisov

Zgodovinski časopis

HISTORICAL REVIEW

ZČ | Ljubljana | 77 | 2022 | št. 1-2 (167) | str. 1–237

Izdaja
ZVEZA ZGODOVINSKIH DRUŠTEV SLOVENIJE
Ljubljana

GLASILO ZVEZE ZGODOVINSKIH DRUŠTEV SLOVENIJE

Mednarodni uredniški odbor: dr. Kornelija Ajlec (SI), dr. Tina Bahovec (SI),
dr. Bojan Balkovec (SI) (tehnični urednik), dr. Rajko Bratož (SI),
dr. Ernst Bruckmüller (AT), dr. Liliana Ferrari (IT), dr. Ivo Goldstein (HR),
dr. Žarko Lazarević (SI), dr. Dušan Mlacović (SI) (namestnik odgovornega
urednika), dr. Božo Repe (SI), dr. Franc Rozman (SI), Janez Stergar (SI),
dr. Imre Szilágyi (H), dr. Peter Štih (SI) (odgovorni urednik), dr. Marta
Verginella (SI), dr. Peter Vodopivec (SI), dr. Marija Wakounig (AT)

Za vsebino prispevkov so odgovorni avtorji, prav tako morajo poskrbeti za
avtorske pravice za objavljeno slikovno in drugo gradivo, v kolikor je to
potrebno. Ponatis člankov in slik je mogoč samo z dovoljenjem uredništva in
navedbo vira.

Redakcija tega zvezka je bila zaključena 10. april 2023.

Oblikovanje in oprema: Vesna Vidmar

Sedež uredništva in uprave: Oddelek za zgodovino Filozofske fakultete v Ljubljani,
Aškerčeva 2, 1000 Ljubljana, Slovenija, tel.: (01) 241-1200,
e-pošta: info@zgodovinskicasopis.si; <http://www.zgodovinskicasopis.si>

Letna naročnina: za leto/letnik 2023: za nečlane in zavode 32 €, za društvene člane 24 €,
za društvene člane – upokojence 18 €, za društvene člane – študente 12 €.
Cena tega zvezka v prosti prodaji je 16 € (z vključenim DDV).

Naročnina za tujino znaša za ustanove 45 €, za posameznike 35 €
in za študente 25 €.

Plačuje se na transakcijski račun: SI 56020 1 000 12083935
Zveza Zgodovinskih društev Slovenije, Aškerčeva 2, 1000 Ljubljana,
Slovenija
Nova Ljubljanska banka, d.d., Trg Republike 2, 1520 Ljubljana LJBAS12X

Sofinancirajo: Publikacija izhaja s finančno pomočjo Javne agencije za raziskovalno
dejavnost RS

Prelom: ABO grafika d.o.o. – zanjo Igor Kogelnik

Tisk: ABO grafika d.o.o., Ljubljana, maj 2023

Naklada: 500 izvodov

Zgodovinski časopis je evidentiran v naslednjih mednarodnih podatkovnih
bazah: Scopus, European Reference Index for the Humanities (ERIH),
Historical Abstracts, International Bibliography of the Social Sciences,
ABC CLIO, America: History and Life, Bibliography of the History of Art,
Ulrich's Periodicals Directory, Russian Academy of Sciences Bibliographies.

<http://www.zgodovinskicasopis.si>
info@zgodovinskicasopis.si

ISSN 0350-5774	
UDK	949.712(05)
UDC	

BULLETIN OF THE HISTORICAL ASSOCIATION OF SLOVENIA (HAS)

International Editorial Board: Kornelija Ajlec, PhD, (SI), Tina Bahovec, PhD, (SI), Bojan Balkovec, PhD, (SI) (Technical Editor), Rajko Bratož, PhD, (SI), Ernst Bruckmüller, PhD, (AT), Liliana Ferrari, PhD, (IT), Ivo Goldstein, PhD, (HR), Žarko Lazarević, PhD, (SI), Dušan Mlacović, PhD, (SI) (Deputy Editor-in-Charge), Božo Repe, PhD, (SI), Franc Rozman, PhD, (SI), Janez Stergar (SI), Imre Szilágyi, PhD, (H), Peter Štih, PhD, (SI) (Editor-in-Chief), Marta Verginella, PhD, (SI), Peter Vodopivec, PhD, (SI), Marija Wakounig, PhD, (AT)

The authors are responsible for the contents of their articles, they must also secure copyrights for the published photographs and figures when necessary. Reprints of articles, photographs, and graphic material are only allowed with explicit permission of the editorial office and must be cited as sources.

The editing of this issue was completed on April 10, 2023.

Design: Vesna Vidmar

Headquarters and Mailing Address: Oddelek za zgodovino Filozofske fakultete v Ljubljani, Aškerčeva 2, 1000 Ljubljana, Slovenia, phone: +386 1 241-1200, e-mail: info@zgodovinskiasopis.si; <http://www.zgodovinskiasopis.si>

Annual Subscription Fee (for 2023): non-members and institutions 32 €, HAS members 24 €, retired HAS members 18 €, student HAS members 12 €.

Price: 16 € (VAT included).

Subscription Fee: foreign institutions 45 €, individual subscription 35 €, student subscription 25 €
Transaction Account Number: SI 56020 1 000 12083935
Zveza Zgodovinskih društev Slovenije, Aškerčeva 2, 1000 Ljubljana,
Nova Ljubljanska banka, d.d., Trg Republike 2,
1520 Ljubljana LJBASIX

Co-Financed by: Slovenian Research Agency

Printed by: ABO grafika d.o.o., Ljubljana, May 2023

Print Run: 500 copies

Historical Review is included in the following international databases: Scopus, European Reference Index for the Humanities (ERIH), Historical Abstracts, International Bibliography of the Social Sciences, ABC CLIO, America: History and Life, Bibliography of the History of Art, Ulrich's Periodicals Directory, Russian Academy of Sciences Bibliographies.

<http://www.zgodovinskiasopis.si>
info@zgodovinskiasopis.si

ISSN 0350-5774	
UDK	949.712(05)
UDC	

Razprave – Studies

- Josip **Banić** – Sebastiano **Blancato**, The Agreement between the Patriarchate of Grado and the Patriarchate of Aquileia Regarding the Metropolitan Jurisdiction over Istrian Bishoprics (24th of July, 1180): New Critical Edition of the Charter8–37
Sporazum med gradeškim in oglejskim patriarhatom o metropolitanski jurisdikciji nad istrskimi škofijami (24. julij 1180): Nova kritična izdaja listine
- Jaka **Banfi**, Jošt Helfenberški (Soteški) (ok. 1388–1458):
krvnik Veronike Deseniške?38–59
Jobst of Helfenberg (c. 1388–1458):
Veronika of Desenice's executioner?
- Aleksander **Panjek**, Črna leta in rdeče številke Ivana Černeta, župana v Tomaju sredi 18. stoletja:
o dolžniško-upniških razmerjih na podeželju60–87
The black years and red numbers of Ivan Černe, mayor of Tomaj in the middle of the eighteenth century: rural debt and credit relations
- Matic **Batič**, »Mislimo sicer nemško, čutimo nemško, a nikomur ne bomo zamerili njegovega drugačnega mišljenja«. Nemški goriški list *Görzer Wochenblatt* in njegova politična usmeritev88–115
"We Think German, We Feel German, but We Will Not Blame Anyone for His Different Opinion": the German Newspaper *Görzer Wochenblatt* and Its Political Orientation
- Matic **Kristan**, Anton Sovre med puško in kredo (1906–1929)..... 116–148
Anton Sovre between Rifle and Chalk (1906–1929)
- Denis **Cerkvenik**, Kozaški korpus v službi nacistov s posebnim ozirom na obdobje delovanja v Operacijski coni Jadransko Primorje (1944-1945)..... 150–162
Cossack Corps in the Service of the Nazis with the special Regard on the Period in the Operational Zone Adriatic Littoral (1944–1945)

Goranka Kreačič , Miloš Štibler o sodobnikih: fragmenti iz dnevniških zapisov	164–191
Miloš Štibler about his contemporaries: fragments from his diary notes	

Zapisi – Notes

Armando Pitassio, Marco Dogo, inovativen pristop k sodobni zgodovini Balkana	194–211
Marco Dogo, an innovative approach to the modern history of the Balkans	

V spomin – In memoriam

Andrej Studen (Žarko Lazarevič)	214–218
Desanka Kovačević Kojić (Darja Mihelič)	219–221

Ocene in poročila – Reviews and Reports

Leto 1941 na Slovenskem: vojna in okupacija (Špela Chomicki)	224–226
Dr. Albin Šmajd, Dnevnik in dosje 1941–1946, znanstveno-kritična izdaja (Renato Podberšič)	227–229
Marta Verginella, Ženske in meje med preteklostjo in koronavirusom (Urška Strle)	230–233

* * *

Navodila avtorjem prispevkov za Zgodovinski časopis	234–237
Instructions for Authors	

Razprave

Jaka Banfi

Jošt Helfenberški (Soteški) (ok. 1388–1458): krvnik Veronike Deseniške?

Jaka Banfi, mag. zgodovine, asistent, mladi raziskovalec, Zgodovinski inštitut Milka Kosa ZRC SAZU, SI-1000 Ljubljana, Novi trg 2, , jaka.banfi@zrc-sazu.si, <https://orcid.org/0000-0002-3579-2234>

Zgodovinski časopis, Ljubljana 77/2023 (167), št. 1–2, str. 38–59, cit. 112

1.01 izvirni znanstveni članek: jezik Sn. (En., Sn., En.)

Jošt Helfenberški (Soteški) (ok. 1388–1458): krvnik Veronike Deseniške?

Jošt Helfenberški (Soteški), rojen okoli leta 1388, je bil sin štajerskega deželnega podmaršala Hansa Helfenberškega. Njegova družina je v času njegovega rojstva že več kot stoletje prebivala na gradu Helfenberg v bližini Velenja na Spodnjem Štajerskem. Izvorno bi lahko šlo za ministeriale krških škofov, ki so leta 1340 postali vazali Žovneških (Celjskih). Po postopni inkorporaciji Savinjske marke v Štajersko leta 1311 so postopoma integrirali v vrste štajerskega deželnega plemstva. Jošt Helfenberški je najvidnejši predstavnik družine in je sodil med vidnejše vazale ter uradnike Celjskih, na dvoru katerih je več let služboval na različnih funkcijah. Po ljudskem izročilu naj bi bil krvnik Veronike Deseniške, česar pa ne moremo dokazati.

Ključne besede: srednji vek, vitez, plemstvo, Helfenberški, Celjski

Jaka Banfi, MA, Research Assistant, Young Researcher, ZRC SAZU, Milko Kos Historical Institute, SI-1000 Ljubljana, Novi trg 2, [jaka.banfi@zrc-sazu.si](mailto:banfi@zrc-sazu.si), <https://orcid.org/0000-0002-3579-2234>

Historical Review, Ljubljana, Zgodovinski časopis, Ljubljana 77/2023 (167), No. 1–2, pp. 38–59, 112 notes

Language: Sn. (En., Sn., En.)

Jobst of Helfenberg (c. 1388–1458): Veronika of Desenice's executioner?

Jobst of Helfenberg was born around 1388 and was a member of the Helfenbergs, a lower nobility family (knights) from Lower Styria. The Helfenberg family, named after Helfenberg Castle near Velenje, were originally likely ministeriales of the Bishops of Gurk. They were primarily a part of the nobility from the Savinja region, but were later made a part of the Styrian nobility with the gradual incorporation of the Savinja region into Styria after 1311. The *Untermarschall* of Styria, Jobst of Helfenberg, was the most prominent member of this family and was an important liege subject of the Counts of Celje whom he served for several decades. Popular tradition holds that he was also Veronika of Desenice's executioner, however, that could not (yet) be proven.

Keywords: Middle Ages, knight, nobility, the Helfenberg family, Counts of Celje

Uvod

Ritter Jobst von Helfenberg (als Pilger gekleidet): »Ha! ha! Ein niedlicher Anzug für einen Ritter! Hm! So weit ist's mit mir gekommen? Jobst von Helfenberg, der stolze, unbiegsame Ritter, dessen Schwert die kühnsten Helden zu Boden blizte, dessen Muth Welten trotz, treibt elende Mummerei, sinkt herab zu Ränken weibischer, furchtsamer Höflinge. – Verfluchtes Loos, den Staub von den Füßen der Grossen zu lecken! Das Werkzeug ihrer Launen, die Puppe ihrer wandelbaren Gunst zu sein! – Aber, Thor! Für wen diese Erniedrigung? Für den trozigen Herman? Für die wollüstige, herschstüchtige Barbara? Nein, nicht für euch, stolzer Graf! mit euren hundert prächtigen Vesten, nicht für die königliche Buhlerin! – Rache, Rache ist mein zweck, Rache treibt mich, wie meinem Hengst der Sporn – Ha! der armseligen Waisheit, die wähnt, nur Liebe sei das seligste, allmächtigste Gefühl! nein; auch Rache ist allvermögend, auch ihre Befriedigung gibt Himmelswonne dem beleidigten, emporten Herzen.«¹

S temi besedami, položenimi v usta Jošta Helfenberškega, avstrijski literat Johann von Kalchberg (1765–1827) otvori dramsko delo *Die Grafen von Cilli: eine Begebenheit der Vorzeit*.² Gre za danes že skoraj pozabljeno dramo s konca 18. stoletja, ki tematizira ljubezensko razmerje med grofom Friderikom II. Celjskim in plemenito Veroniko Deseniško. Jošt je eden glavnih dramskih likov. Kalchberg je iz njega naredil zrcalno podobo dramskega protagonista, grofa Friderika. Jošt je vse, kar idealen vitez ni: hudoben, nadut, zavisten in maščevalen. Toda kdo je bil in kako je živel resnični Jošt Helfenberški, ki ga je Kalchberg ovekovečil? Ali je res umoril Veroniko Deseniško, kot pravi ljudsko izročilo, očitno še danes

¹ Kalchberg, *Die Grafen von Cilli*, str. 1–2. Prevod: *Vitez Jošt Helfenberški (oblečen kot romar): »Ha, ha! Ljubka oprava za enega viteza! Hm! Tako daleč sem prišel? Jošt Helfenberški, ponosni, neupogljivi vitez, čigar meč je najpogumnejše junake pometel k tlom in čigar pogum kljubuje svetovom, se gre bedno maškarado in se spušča na nivo intrigantskih strahopetnih dvorjank. Prekleta usoda, lizati prah s stopal velikih! Biti orodje njihove volje, lutka njihove nestalne naklonjenosti! Bedak! Za koga to ponižanje? Za trmoglavega Hermana? Za poželjivo, gospodovalno Barbaro? Ne, ne za vas, ponosni grof, z vašimi stotimi sijajnimi utrdbami, ne za kraljevo ljubinko! Maščevanje, maščevanje je moj namen, maščevanje me žene, tako kot ostroge mojega žrebca. Ha! Uboga modrost, ki zmotno misli, da je ljubezen najsvetejše, najmogočnejše čustvo! Ne, tudi maščevanje je vsemočno, tudi maščevanje je blagodejno za ranjeno srce!«*

² Kalchberg stoji na začetku ere upodobitev celjskih grofov v dramatiki, ki je leta 1817 dosegla tudi slovenske avtorje. Gl. Hartman, *Celjski grofje*, zlasti str. 7–18.

prisotno v zavesti ljudi, in kar mu pripisujejo nekateri starejši zgodovinarji?³ To so vprašanja, na katera bomo skušali odgovoriti v tej razpravi. Jošt pa nam bo služil tudi kot ogledalo nižjega plemiča svojega časa in okolja.

Jošt je bil predstavnik šeste generacije Helfenberških (Soteških) iz Spodnje Štajerske. Gre za družino nižjega plemiškega oziroma viteškega stanu, katere prvi poznani predstavnik Henrik se v virih prvič pojavi leta 1251.⁴ Glede na to, da sta bila družinsko gospostvo in grad Helfenberg pri Velenju⁵ – ki je do leta 1311 sodil v okvir Savinjske marke in ne Štajerske – posest krških škofov, lahko predpostavljamo, da so bili Helfenberški po poreklu ministeriali krških škofov, a tega ne moremo dokazati. Redno pojavljanje Henrika v spremstvu koroškega vojvode in kranjskega gospoda Ulrika III. Spanheima (1251–1269) pa priča, da je sodil tudi med spanheimsko klientelo.⁶ Kasneje so prišli pod deželno oblast Habsburžanov, ki so se po zmagi nad češkim kraljem Otokarjem II. Premyslom leta 1278 uveljavili kot novi deželni knezi Avstrije in Štajerske, po letu 1335 pa tudi Koroške in Kranjske.⁷ Ko je bila Savinjska marka po letu 1311 postopoma inkorporirana v Štajersko, pa so se Helfenberški začeli prištevati med štajersko deželno plemstvo.⁸

Kar je za našo temo pomembno, je prehod Helfenberških med celjsko (takrat še žovneško) klientelo. Celjski so spravili Helfenberške pod svojo fevdno oziroma gosposko nadoblast s pridobitvijo Helfenberga v fevd od krške škofije leta 1340.⁹ Helfenberški so še naprej ostali na Helfenbergu, vendar kot neposredni vazali Celjskih oziroma posredni (sekundarni) vazali Krke. Celjski so vse do leta 1456 ostali glavni fevdni gospodje Helfenberških, kar je postalo za družino problematično v času celjsko-habsburške fajde med letoma 1437 in 1443, kot bomo videli v nadaljevanju. Vse do konca 14. stoletja družina očitno ni imela velike teže v očeh štajerskih vojvod ali celjskih grofov. Nimam podatkov, da bi bili Helfenberški pred letom 1424 vključeni v dvorno-teritorialno upravo Celjskih ali da bi pred koncem 14. stoletja opravljali deželne funkcije. Šele leta 1396 srečamo Hansa Helfenberškega v funkciji štajerskega deželnega podmaršala, to se pravi maršalovega namestnika.¹⁰ Pirchegger predvideva, da je bila funkcija podmaršala ustvarjena zaradi maršalove odsotnosti v deželi (v tistem času so deželni maršali bili gospodje Ptujski in pod njimi je funkcija postala dedna).¹¹ Hans je naveden tudi na seznamu *baronum et*

³ Winklern, *Chronologische Geschichte*, str. 174; Gubo, *Geschichte*, str. 100; Gubo, *Graf Friedrich*, str. 12; https://sl.wikipedia.org/wiki/Veronika_Deseni%C5%A1ka.

⁴ CKSL, 1251 VIII 6; Kos, *Vitez in grad*, str. 287. Gl. rodovnik na koncu razprave.

⁵ Do danes so se ohranile samo skromne ruševine gradu. Podrobneje o gradu in družini v Kos, *Vitez in grad*, str. 287–289.

⁶ MDC IV/1, št. 2619; MDC IV/2, št. 2814, 2815, 2818, 2837, 2915, 2965, 2975, 2976, 2992, 2998, 2999, 3007.

⁷ Kralj Rudolf I. Habsburški je Koroško leta 1286 podelil goriškemu grofu Majnhardu IV. kot povračilo za njegovo podporo v vojni proti kralju Otokarju, Kranjska pa je bila Goriškim zastavljena leta 1297. Oboje so Goriški obdržali do leta 1335. Gl. Štih, *Goriški grofje*, str. 11 sl.

⁸ Gl. Kosi, »Dežela, ki je ni bilo«, zlasti str. 551 sl.

⁹ CKSL, 1340 VII 13; CKSL, 1340 XII 14. Podrobneje o prehodu gospostva in gradu Helfenberg v roke Žovneških (Celjskih) v Ravnika, »Prehod gradu«.

¹⁰ Caesar, *Annales ducatus Styriae*, str. 808.

¹¹ Pirchegger, *Landesfürst* 3, str. 87; Krones, *Landesfürst*, str. 180.

militarium in Carniola, nastalem med letoma 1399 in 1402, vendar mi ni znano, po kakšnem kriteriju je bil uvrščen med Kranjce.¹² Omenjeni pa ni nihče drug kot oče našega Jošta.

Da je Jošt Helfenberški okoli leta 1388 rojeni sin Hansa, je predpostavka, ki pa ima dobro oporo v virih. Kot prvo vemo, da ga je še leta 1401 v pravni zadevi zastopal njegov stric Štefan, ne pa tudi leta 1404.¹³ Ker je bila v tistem času polnoletnost (*Vogtbarkeit*) dosežena s šestnajstim letom starosti,¹⁴ pomeni, da je bil Jošt rojen najkasneje leta 1388. Na podoben način lahko zaključimo, da je bil sin Hansa. Ta je imel tri brate: Alhoha, Štefana in Ulrika. Alhoh in Ulrik sta bila duhovnika, Štefan in tudi Alhoh pa dokazano Joštova strica, zato nam preostane Hans kot edini možni kandidat za očeta.¹⁵

Slika 1: Helfenberški grb, upodobljen v grbovni knjigi bratovščine sv. Krištofa na Arlbergu. Avtor risbe je tirolski slikar Vigil Raber (ok. 1490–1552). (Vir: *Wappenbuch der Arlberg-Bruderschaft*, fol. 576. Povezava: na: http://bilderserver.at/wappenbuecher/VigilRaberEXAv2_52z2/)

¹² Krones, *Landesfürst*, str. 236.

¹³ KLA, AUR, 1401 I 18; KLA, AUR, 1404 VI 3.

¹⁴ Gl. Celjska kronika, str. 144 ali CFK I, fol. 127.

¹⁵ ADG Regesten, 1398 III 25; FK Krka, fol. 234r; KLA, AUR, 1401 I 18; Bizjak, »Gallenberški listinski arhiv«, str. 283; TKL I, št. 257.

Mladost

Jošt je bil rojen v okolje, ki ga je zaznamovala viteška mentaliteta. Način življenja nižjega plemstva je bil takrat še vedno pretežno viteški in naziv vitez (*Ritter*) – poleg oprode (*Knappe*) oziroma hlapca (*Knecht*) – za nižjega plemiča izhaja prav iz viteškega načina življenja ministerialov in militov, iz katerih se je začelo formirati nižje plemstvo v 13. stoletju. Vitez sedaj ni bil več samo poklic in čast, ampak tudi stan. Sam naziv je za viteški plemiški stan postal deden in se je prenašal z očeta na sina in ni zahteval povitezenja.¹⁶

Pričakujemo lahko, da je bil Jošt deležen vzgoje, običajne za nižjega plemiča. V prvi vrsti je bilo to viteško urjenje, kamor je sodilo bojevanje s hladnim orožjem (mečem, kopjem, kijem) na konju in peš, jahanje, vzdrževanje bojne opreme in spoznavanje viteške strategije. Za viteza je bila pomembna dobra telesna kondicija, ki je omogočala prenašanje skrajnih naporov bojevanja in občasnega pomanjkanja. Bojevanje je bilo v tem času sestavni del življenja plemstva, ni pa zapolnjevalo celotnega urnika. Plemič ni bil samo vitez, ampak tudi zemljiški gospod, zato je seznanjanje z vodenjem zemljiškega gospostva in patrimonialnim sodstvom za mladega plemiča bilo potrebno. Sestavni del vzgoje je morala biti tudi plemiška (viteška) omika in kultura¹⁷ ter spoznavanje dolžnosti vazala (služenje gospodu). Morda sta Jošta njegova strica duhovnika naučila branja, pisanja in osnov latinskega jezika. Ker vemo, da je služboval kot izterjevalec davka in visoki dvorni uradnik,¹⁸ bi lahko pričakovali, da mu računanje in branje ni bilo tuje. V poznem srednjem veku pismenost ni bila več monopol duhovščine in razmah pisnega poslovanja ter s tem povezan razcvet dvornih pisarn je spodbujal opismenjevanje tistih, ki so si to lahko privoščili.¹⁹ Oče Hans, ki je kot podmaršal moral dobro poznati deželni ustroj, bi ga lahko seznanil z dolžnostmi posameznih deželnih uradov.

Ne moremo vedeti, koliko vzgoje je bil Jošt deležen doma in koliko morda pri kakem drugem plemiču. Prav tako nimam podatka, da bi se v mladosti klatil po gosposkih dvorih, kot na primer njegov sodobnik Rudolf von Ehingen, ki ga je v desetih letih 15. stoletja pot zanesla iz Švabske na dvor ogrskega kralja Sigismunda in od tam na celjski dvor, koder je nekaj časa uradoval kot maršal grofa Hermana II.²⁰ Jošta šele v tridesetih letih njegovega življenja zasledimo v službi Celjskih in Habsburžanih. Ob vsem tem, kar vemo o njem, ni mogel biti telesno slaboten človek. Njegova za tisti čas razmeroma visoka starost ob smrti (okoli sedemdeset let) in uradovanje v zadnjih letih življenja nakazujeta, da mu je zdravje dobro služilo.

Joštova samostojna pot bi se lahko začela leta 1404, ko je dosegel polnoletnost. Do leta 1417 si je poiskal ženo, katere ime in poreklo pa mi ni poznano.²¹

¹⁶ Podrobno o razvoju viteštva v Hechberger, *Adel im Mittelalter*, str. 34–37; Paravicini, *Die ritterlich-höfische Kultur*, str. 3–6, 9; Štih, *Goriški grofje*, str. 35–42.

¹⁷ Podrobneje o tem Paravicini, *Die ritterlich-höfische Kultur*, str. 6 sl.

¹⁸ Gl. DL, 103504 (1425 XII 26). Več o tem na drugem mestu v tej razpravi.

¹⁹ Schubert, *Fürstliche Herrschaft*, str. 29–33.

²⁰ Ehingen, *Reisen*, str. 2–5; Banfi, »Uprava grofov Celjskih«, str. 29.

²¹ Mlinarič, *Zbirka listin*, št. 64. V listini ime Joštove soproge ni navedeno.

Že v mladih letih se je moral spoznati s svojim gospodom grofom Hermanom II. (ok. 1361–1435),²² ki se je ravno v tem času strmo vzpenjal po družbeno-politični lestvici.²³ Sodelovanje z ogrskim in kasneje nemškim ter češkim kraljem Sigismundom Luksemburškim (1368–1437), Hermanovim tastom, je Celjskim odprlo pot v Slavonijo, dedovanje po leta 1418 izumrlih grofih Ortenburških pa jim je prineslo številna gospodstva na zahodnem Koroškem in Kranjskem in jih naredilo za deželnemu knezu konkurenčne potentate v današnjem slovenskem prostoru.²⁴ Joštova mladost sovпада s tem vzponom in mladi vitez je lahko vse to spremljal na lastne oči. Za ambicioznega in sposobnega nižjega plemiča je služenje gospodom, kot so bili Celjski, predstavljalo socialno varnost in možnost družbenega vzpona. Edino, česar si plemstvo ni moglo obetati od Celjskih, je stanovski dvig, saj je ta pristojnost pripadala samo monarhu, vendar je bilo mogoče preko Celjskih priti tudi do njega. Za nazoren primer lahko vzamemo revnega viteza Jana Vitovca iz Češke, ki se je zaradi svojih vojaških sposobnosti v celjski službi povzpел do vojskovodje celjskih čet in celjskega podbana v Slavoniji, po izumrtju Celjskih pa je prestopil v službo cesarja Friderika III. in se z njim pogodil za grad Sternberg (Strmec) in zagorsko grofijo.²⁵

Celjski dvor je bil v času Joštove mladosti že izoblikovan in to po vzoru deželnoknežjega.²⁶ Zaradi izjemnega ugleda, vpliva in družbeno-politične moči Celjskih je pritegoval plemstvo iz ožjega in širšega evropskega prostora. Na njem so se srečevali in mrežili ljudje z različnih koncev cesarstva, ogrsko-hrvaškega prostora in tudi iz bolj oddaljenih krajev, kot je Francija.²⁷ Celjska dvorno-teritorialna uprava je poznala številne višje in nižje urade. Nekateri, kot na primer urad dvornega mojstra, maršala, glavarja ali gradiščana (oskrbnika), so bili pridržani samo plemstvu. Ti uradi niso bili samo donosni – predvidevam, da so bili višji uradi plačani²⁸ – ampak tudi socialna dobrina. Dvorni mojster uglednega grofa ali gradiščan pomembnega gospodstva z deželskim sodiščem sta imela v očeh sodobnikov večji ugled kot revni vitez z le nekaj hubami. Služenje Celjskim v času grofa Hermana II. je moralo biti perspektivno in tudi opravljanje manj pomembnih uradov je bilo za nekoga, ki se je spoprijemal z ekonomsko stisko, boljše kot nič. Jošt je imel vsaj dve dobri priporočili za prihod na celjski dvor: bil je sin deželnega podmaršala in

²² Podrobno o Hermanu Kosi »Herman II. Celjski«.

²³ Podrobno o Celjskih Kosi »Celjski«.

²⁴ Nesporno najpomembnejša podelitev Celjskim s strani kralja Sigismunda je bila županija Zagorje, ki jim je bila leta 1399 podeljena kot grofija (!) Zagorje z možnostjo dedovanja. Gl. CKSL, 1399 I 27. Več o Celjskih in njihovem političnem udejstvovanju v Slavoniji oziroma na Ogrskem v Klaič *Zadnji knezi Celjski*. Grofija Ortenburg jim je bila uradno podeljena šele leta 1420, vendar so Celjski z njo razpolagali že od 1418. Gl. CKSL, 1420 II 29.

²⁵ Celjska kronika, str. 132, 150–154; Gubo, »Der Cillier Erbstreit«, str. 68 sl.; Banfi, »Uprava grofov Celjskih«, str. 50–51; Birk, »Urkunden«, str. 146–147.

²⁶ Podrobno o celjskem dvoru in dvorno-teritorialni upravi v Banfi, »Uprava grofov Celjskih«, zlasti str. 22–26.

²⁷ Gl. Banfi »Uprava grofov Celjskih«, str. 26, 34. Od tam bi lahko izviral Hermanov zdravnik Mihael Falkonis.

²⁸ Celjske računske knjige se niso ohranile, toda na podlagi CKSL, 1391 IX 8, vemo, da so grofje vodili računsko knjigo.

predstavnik družine iz neposredne geografske bližine grofov, ki je že od leta 1340 sodila med celjske vazale. Leta 1414 Jošta sicer ne zasledimo med spremstvom grofa Hermana II. na evropsko pomembnem koncilu v Konstanci,²⁹ je pa v tem času že prisostvoval zadevam, ki so se tikale celjske hiše.³⁰ Služenje trem generacijam Celjskih Jošta jasno ločuje od njegovih prednikov, za katere nimam podatkov, da bi služili grofom drugače kot vazali, čeprav je res, da se je celjska uprava začela razvijati šele od druge polovice 14. stoletja naprej, jasno formo pa je dobila šele dobro generacijo po tistem, ko so Helfenberški postali vazali Celjskih.³¹

Slika 2: Graščina Helfenberg v Vischerjevi topografiji Štajerske. (Vir: Vischer, *Topographia Ducatus Stiriae*, sl. 42)

V službi Celjskih in Habsburžanov

Graf Herman: »Tapferer Helfenberg! Wir kennen eure Verdienste und euren Eifer! Bleibt in zukunft immer, was ihr bis nun gewesen, so habt ihr die Pflichten eines ächten Ritters, und braven Vassallen erfüllt, und unsere Freundschaft und Gnade wir euer steter Geleitsman sein.«³²

²⁹ Spremnstvo grofov je navedeno v Riechental, *Chronik*, str. 201.

³⁰ Chmel, *Materialien*, št. XXVIII, str. 47.

³¹ Več o tem Banfi, »Uprava grofov Celjskih«, str. 22. Podrobno o habsburškem dvoru v 14. stoletju v Lackner, *Hof und Herrschaft*.

³² Kalchberg, *Die Grafen von Cilli*, str. 111. Prevod: *Graf Herman: »Pogumni Helfenberg! Poznamo vaše zasluge in vašo vnamo! Če ostanete še naprej to, kar ste bili do sedaj, potem ste izpolnili dolžnost pravega viteza in ubogljivega vazala in naše prijateljstvo ter milost bosta vaš stalni spremljevalec!«*

Jošta v službi Celjskih in Habsburžanov zasledimo šele v njegovih tridesetih letih. Leta 1419 je prodal Hermanovemu kanclerju Hansu Meusenreuterju gradič Pakenštajn v bližini Celja, ki ga je imel v fevdu od grofa.³³ Morda je transakcija stekla na pobudo Hermana, ki je svojega kanclerja želel imeti v bližini svoje rezidence.³⁴ Politično pretkani grof se je obdajal s sposobnimi posamezniki, nabranimi iz vrst lastne klientele, katerim je poverjal različne funkcije v upravi. Poznamo vsaj tri posameznike, ki so dolgo uživali grofovo zaupanje in naklonjenost: dolgoletni svetovalec in kancler Meusenreuter (uradoval 1419–1441), dvorni mojster Erazem Lihtenberški (uradoval 1416–1444) in Jošt Helfenberški.³⁵ V dvajsetih letih 14. stoletja je Jošt že sodil v krog Hermanovih uradnikov. Leta 1424 ga lahko zasledimo kot njegova vratarskega mojstra (*magister janitorum*).³⁶ Sam urad je enigmatičen in ga ne prej ne kasneje nisem zasledil v celjski upravi. Sodeč po funkciji vratarja (*Türhüter*), ki se pojavlja na habsburškem dvoru, bi lahko šlo za nekoga, ki je bil odgovoren za komunikacijo med grofom in obiskovalci dvora ter skrbel za varovanje grofovih zasebnih prostorov in grofovo osebno varnost.³⁷ Glede na stopnjo (*magister*) bi lahko bil vratarski mojster nadrejen vratarjem. Po pomembnosti ni mogel presegati dvornega mojstra ali kanclerja in je morda bil na ravni dvornega maršala.³⁸ V podobnem času je Jošt služboval še kot Hermanov izterjevalec kunovine oziroma marturine (*exactor mardurinarum*)³⁹ v Slavoniji, ko je omenjeni grof opravljal funkcijo slavonskega bana.⁴⁰ To, da je bil Jošt izterjevalec, nam pove nekaj malega o njegovi osebnosti, saj bi pričakovali, da je tovrstna služba zahtevala človeka s trdnim značajem. Herman sam je bil znan po tem, da je bremenil slavonsko prebivalstvo z davki, vse dokler se zaradi tega Slavonci niso pritožili njegovemu tastu kralju Sigismundu leta 1432.⁴¹ Najkasneje leta 1426 je Jošt nasledil svojega očeta na položaju štajerskega deželnega podmaršala, kar je ostal vse do leta 1453.⁴² Kot vidimo, mu v tem času ni manjkalo zadolžitev.

³³ CKSL, 1419 VI 18.

³⁴ Kancler Hans Meusenreuter je službo na celjskem dvoru začel kot Hermanov sekretar (kot tak je omenjen leta 1415) in postopoma napredoval do kanclerja, sodil pa je tudi med celjske svetovalce. Med letoma 1428 in 1432 se omenja tudi kot gradiščan Žovneka. Gl. Banfi, »Uprava grofov Celjskih«, str. 27, 30, 32, 43.

³⁵ Gl. Banfi, »Uprava grofov Celjskih«, str. 27–28, 30, 32, 35, 43.

³⁶ DL, 11621 (1424 VII 25). Gl. tudi Banfi, »Uprava grofov Celjskih«, str. 30.

³⁷ Več o tem Heinig, »Die Türhüter«, str. 360–361; Lackner, *Hof und Herrschaft*, str. 161–164.

³⁸ Omenjeni uradi so podrobneje opisani v Banfi, »Uprava grofov Celjskih«, str. 27–30; Lackner, *Hof und Herrschaft*, str. 57–58, 82–83, 278–280.

³⁹ Mardurina je bil davek, ki ga je slavonsko in hrvaško prebivalstvo plačevalo enkrat na leto, sprva v obliki kunine kože, kasneje pa v denarnem znesku.

⁴⁰ DL, 103504 (1425 XII 26). Herman je uradoval kot slavonski ban med letoma 1406 in 1408 ter 1423 in 1435. Gl. Banfi, »Uprava grofov Celjskih«, str. 51; Kosi, »Herman II. Celjski«.

⁴¹ Gl. Kosi, »Herman II. Celjski«.

⁴² ADG Regesten, 1426 XI 26 (zapis *Marschall* v regestu je napačen); CKSL, 1428 III 7; DL, 13652 (1441 XI 13); KLA, AUR, 1448 V 8; FK Deželni knez, fol. 97v.

Afera Veronika Deseniška (1425–1426)

Jobst v. Helfenberg: »Dein Schicksal ist entschieden! Noch eine Stunde hast du Bedenkzeit, in dieser Stunde wähle entweder mich – oder diesen Becher mit Gift!«⁴³

Danes je Jošt poznan predvsem zaradi svoje stranske vloge v času celjske družinske krize med letoma 1422 in 1426. Nepričakovana in nepojasnjena smrt celjske grofice Elizabete Frankopanske leta 1422 je vrgla senco suma na njenega moža grofa Friderika II. in poslabšala odnose med Celjskimi ter Frankopani. Razkritje zakonske zveze med Friderikom in Veroniko Deseniško⁴⁴ leta 1425 in govorice, da je Friderik umoril Elizabeto zaradi Veronike, pa so sodu izbili dno. Celjska družinska sloga je bila načeta, družinski ugled očrnjen.⁴⁵ Grof Herman II. je bil v teh razmerah prisiljen ukrepati in se je odločil sanirati zadeve s trdo roko. Svojemu sinu je pobral vsa gospostva in dvorno osebje ter ga konfiniral v stolp zgornjega celjskega gradu, Veroniko pa dal ujeti in privedi pred sodišče, ki ga je bil sklical v Celju.⁴⁶ V času sodnega procesa je bil Friderik že pod budnim očesom Hermanovega človeka. Zgornji celjski grad je takrat upravljal gradiščan Hans Melfried, ki pa v očeh Hermana očitno ni bil pravi človek za to, da bi pazil na njegovega sina.⁴⁷ Bdenje nad Friderikom je bilo tako zaupano Joštu Helfenberškemu.⁴⁸ Da je Jošt dobil to nalogo, lahko vzamemo za argument, da je užival grofovo zaupanje.

Neželena snaha pa je bila tista, ki je »pokasirala« gnev svojega tasta. Poročne zveze, ki je bila sklenjena po vseh pravilih, ni bilo mogoče razveljaviti, zato je Herman skušal ugonobiti Veroniko z obtožbami, da je čarovnica in mu je stregla po življenju. Mlado dekle je sodni proces uspešno prestalo in bilo odvedeno ter zaprto v grad Ojstrica pri Vranskem. A Herman z Veroniko še ni opravil. Če bi razmerje med njo in njenim sinom ostalo zunajzakonsko, to ne bi motilo nikogar. Friderik je enkrat prej ali kasneje že imel razmerje s Siguno Ekenštajner (poročeno s celjskim vazalom Viljemom Višnjegorskim), s katero je spočel otroka,⁴⁹ mnogo kasneje pa se je po besedah Eneja Silvija Piccolominija zunajzakonskim strastem predajal tudi njegov sin Ulrik II.⁵⁰ Toda stanovsko neenakovredna (po Celjski kroniki je bila Veronika viteškega stanu)⁵¹ in temu neprimerna snaha je bila za Hermana več, kot je bil pripravljen tolerirati. Vse dokler je bila živa, je za Hermana predstavljala

⁴³ Kalchberg, *Die Grafen von Cilli*, str. 251. Prevod: *Jošt Helfenberški: »Tvoja usoda je odločena! Še eno uro časa za razmislek imaš in v tem času izbiraj med mano ali to čašo s strupom!«*

⁴⁴ Podrobno o Veroniki v SBL IV, str. 412–413. Gl. tudi Kovačič, »Veronika Deseniška«, str. 9 sl.

⁴⁵ Celjska kronika, str. 78.

⁴⁶ Celjska kronika, str. 78–79. Problematiko sojenja Veroniki Deseniški sta osvetlila Štih, »Celjski grofje«, zlasti str. 227–228 in Kos, »Problem Hermanovega sodišča«, str. 5 sl.

⁴⁷ CKSL, 1424 VI 1; CKSL, 1424 VI 6; CKSL, 1426 V 31; Banfi, »Uprava grofov Celjskih«, str. 43.

⁴⁸ Celjska kronika, str. 79.

⁴⁹ CKSL, 1430 XI 30.

⁵⁰ Piccolomini, *Historia Australis*, str. 495–497.

⁵¹ Celjska kronika, str. 78.

sramoto njegovi družini in nevarnost njegovemu sinu. Na koncu se je izkazalo, da je grof od samega začetka nameraval spraviti Veroniko s tega sveta, in ker mu to ni uspelo po sodni in legalni poti, se je zatekel k uporabi gole sile. Enkrat proti koncu leta 1425 ali v začetku 1426 (datum Veronikine smrti ni poznan) je poslal dva svoja viteza na Ojstrico z nalogo, da Veroniko umorita. Krvnika sta mlado dekle utopila v čebru vode (utopitev je bila običajna kazen za ženske, obsojene čarovništva). Herman je vztrajal pri svojem do konca in jo odnesel brez težav.⁵²

Celjska kronika, ki je glavni vir za ta dogodek, ne omenja imen krvnikov.⁵³ Enako molčeč je Enej Silvij Piccolomini.⁵⁴ Da naj bi bil eden od njiju Jošt Helfenberški, nisem zasledil v nobenem viru, sta ga pa za krvnika med prvimi označila dva starejša avstrijska zgodovinarja, Johann von Winklern in Andreas Gubo,⁵⁵ ki svojih podatkov očitno nista preverila oziroma je mlajši povzemal po starejšem. V nobenem primeru navedbi nista podprti z virom. Kako je lahko prišlo do te napake? Na tem mestu za nas postane znova aktualna Kalchbergova drama, ki smo jo izpostavili na začetku. Drama, ki je bila popularna v času, ko je Winklern izdal svoje delo, je morda nehote vplivala na zgodovinarjevo pero. Kalchberg si je privoščil umetniško svobodo in priredil podatke, ki jih je zelo očitno dobil v Celjski kroniki. V drami je Veronika Joštu prepuščena na milost in nemilost, ta pa ima z mladim dekletom, v katero je usodno zaljubljen, svoje namene. Veroniki ponudi možnost, da postane njegova soproga in da skupaj pobegneta z Ojstrice ali pa jo umori.⁵⁶ Veronika ponudbo zavrne, vendar po spletu okoliščin umre pod roko drugega.⁵⁷ Obstaja tudi možnost, da sta Winklern in Gubo pisala pod vplivom ljudskega izročila, ki pravi, da je Jošt bil eden od krvnikov. Kako nezanesljiva so lahko tovrstna izročila, pa dobro vemo. Ne trdim, da Jošt ni bil eden od Veronikinih krvnikov, se pa na podlagi preostalih znanih podatkov o njem – ki jih bomo še osvetlili – nagibam k temu, da si je roke umazal nekdo drug.

V času Friderikove konfinacije je Jošt očitno brez težav opravljal druge zadolžitve. Kot banovinski izterjevalec je uradoval 26. decembra 1425,⁵⁸ kar pomeni, da ni bil ves čas v Celju. Verjetno niti ni bilo mišljeno, da bi ga osebno stražil pod stolpom, ampak skrbel za organizacijo in komunikacijo. Po besedah celjskega kronista je konfinacija pustila posledice na Friderikovem zdravju.⁵⁹ Užaloščeni vdovec je bil izpuščen enkrat do avgusta 1426 in nato je poskrbel za dušni blagor in pokop svoje pokojne žene, kot se mu je zdelo primerno.⁶⁰ Herman se ni zoper-

⁵² Celjska kronika, str. 79–80.

⁵³ Celjska kronika, str. 80.

⁵⁴ Odlomek o umoru Veronike Deseniške iz Piccolominijeve *De Europa* je objavljen v Mlinar, *Podoba Celjskih grofov*, str. 236. Gl. tudi Piccolomini, *Historia Australis*, str. 493–494.

⁵⁵ Gl. Winklern, *Chronologische Geschichte*, str. 174; Gubo, *Geschichte*, str. 100; Gubo, *Graf Friedrich*, str. 12.

⁵⁶ Kalchberg, *Die Grafen von Cilli*, str. 244–255.

⁵⁷ Kalchberg, *Die Grafen von Cilli*, str. 265–266.

⁵⁸ DL, 103504 (1425 XII 26). Herman je uradoval kot slavonski ban med letoma 1406 in 1408 ter 1423 in 1435. Gl. Banfi, »Uprava grofov Celjskih«, str. 51; Kosi, »Herman II. Celjski«.

⁵⁹ Celjska kronika, str. 80–81.

⁶⁰ CKSL, 1426 VIII 24.

stavljaj. S Friderikovim izpustom je bil Jošt rešen svoje naloge in vse do zadnjih let njegovega življenja ga nisem zasledil v službi na celjskem dvoru, toda iz našega dogleda ne izgine.

Potovanje v Španijo (1430)

Kmalu po letu 1426 je začel čedalje bolj stopati v ospredje mlajši predstavnik celjske družine, Friderikov sin Ulrik II. (ok. 1406–1456).⁶¹ Leta 1430 je štiriindvajsetleten odšel na viteško potovanje (*rittersrays*) v Španijo.⁶² Hermanovo pismo velikemu mojstru nemškega viteškega reda izdaja, da je računal, da bo vnuk obiskal tudi Prusijo.⁶³ Samo potovanje je bilo verjetno zamišljeno kot kombinacija obiskovanja dvorov, romanja, boja proti nevernikom, spoznavanja novega okolja in mreženja z evropsko plemiško elito. Domneva Ignacija Vojeta, da je bil glavni motiv potovanja religiozen in spokorniški (stari grof je poslal mladega vnuka na romanje, da se namesto njega spokori za umor Veronike), se mi ne zdi verjetna.⁶⁴ Bližje mi je misel, da je bilo potovanje šola za mladega Ulrika. Kot pobudnik je nosil vse ali vsaj večino stroškov in temu primerno je bil finančno oskrbljen.⁶⁵ Spremljalo ga je moštvo najmanj šestdesetih preverjenih plemičev,⁶⁶ med njimi tudi Jošt Helfenberški in Oton iz Radmannsdorfa,⁶⁷ oče (bodoče) soproge Joštovega sina. Ali je potovanje kakorkoli vplivalo na poroko njunih otrok, pa ne moremo vedeti.⁶⁸

Tovrstno potovanje je bilo izkušnja za vse. Popotniki so imeli možnost spoznati novo okolje in ljudi ter si ustvariti širšo socialno mrežo. Povezave s tujino so bile za nekoga, ki je šele vstopal v visoko politiko, izredno pomembne. Samo potovanje, ki se je opravilo sede na konjskem hrbtu v suhem in mokrem, mrazu in vročini, je bilo fizično naporno in je zahtevalo dobro telesno pripravljenost. Jošta, ki je po naših izračunih takrat štel že vsaj štirideset let, moči niso zapustile. Glede na to, da se je Ulrik odpravil do Granade *um Ritterschaft*,⁶⁹ bi popotniki lahko tam doživeli nekaj križarske akcije, saj je bila takrat še v rokah Mavrov. Križarski pohodi so takrat že imeli neko tradicijo v celjski hiši: leta 1377 so se Celjski odpravili nad pogane na območju Prusije,⁷⁰ leta 1396 pa nad Osmane (Turke).⁷¹ Ulrik in moštvo

⁶¹ Podrobno o Ulriku Kosi, »Ulrik II. Celjski«.

⁶² Opredelitev potovanja je navedena v CKSL, 1429 XI 1. Podrobno o Ulrikovem potovanju Voje, »Romanje Ulrika II. Celjskega«.

⁶³ Urkundenbuch 8, št. 208. Ali je Ulrik obiskal Prusijo, se ne ve.

⁶⁴ Voje, »Romanje Ulrika II. Celjskega«, str. 227.

⁶⁵ Oče mu je za potovanje posodil 32 tisoč goldinarjev. Gl. CKSL, 1429 XI 1.

⁶⁶ Seznam trinajstih poimensko poznanih Ulrikovih spremljevalcev je objavljen v Häbler, *Das Wallfahrtsbuch*, str. 44. Gl. tudi Voje, »Romanje Ulrika II. Celjskega«, str. 227.

⁶⁷ Gre za Radmannsdorf na današnjem avstrijskem Štajerskem in ne za Radovljico na Kranjskem.

⁶⁸ Gl. rodovnik na koncu razprave.

⁶⁹ Gl. Urkundenbuch 8, št. 208.

⁷⁰ CKSL, 1377 V 1. Križarski pohod je ovekovečil herold Peter Suchenwirt v svoji pesmi. Odlomek, ki omenja celjske grofe, je objavljen v Mlinar, *Podoba Celjskih grofov*, str. 202.

⁷¹ Gre seveda za znani križarski pohod, ki se je klavarno končal pri Nikopolju, koder je Herman II. Celjski med umikom rešil življenje ogrskemu kralju Sigismundu, svojemu bodočemu zetu.

sta bila toplo sprejeta tudi na dvoru aragonskega in kastiljskega kralja. Oba kralja sta Ulrika in nekaj njegovih vitezov sprejela v svoj viteški red. V aragonski red vrča je bilo sprejetih trinajst vitezov,⁷² med njimi tudi Jošt, v kastiljski red ribje luske pa na prošnjo Ulrika samo štirje vitezi njegove hiše (*quatro Caballeros a su casa*), vendar kastiljski kronist ni navedel, kdo.⁷³ Da je trinajst Ulrikovih poimensko poznanih spremljevalcev sodilo med tesno celjsko klientelo, lahko sklepamo na podlagi tega, da je večina izmed njih kasneje opravljala funkcije v celjski upravi.⁷⁴

Celjsko-habsburška fajda (1437–1443)

Jeseni 1435 je celjsko hišo prizadela smrt grofa Hermana II. Njegov odhod je povzročil manjše strukturne spremembe v celjski upravi. Hermanov dvor je prenehal delovati, nekaj njegovega osebja je bilo premeščenega na dvor Friderika in Ulrika, spet drugi so ostali brez službe. Teritorialni uradniki (grajski glavarji, gradiščani, oskrbniki, zemljiški uradniki) so bili še najmanj prizadeti.⁷⁵ Kancler Meusenreuter in dvorni mojster Lihtenberški sta še naprej ostala na svojih položajih. Kako je bilo z Joštom? Po Ulrikovem viteškem potovanju viri o njem postanejo skromnejši. Nimam podatkov, da bi v tem času uradoval na celjskem dvoru ali gospostvih. Dejstvo pa je, da mu je Friderik kot novi glavar celjske hiše leta 1436 potrdil vse celjske fevde, med njimi gospostvo in grad Helfenberg.⁷⁶

Ko je Herman ležal na smrtni postelji, je le dočakal povišanje sebe in svoje družine v državne kneze. Cesarju Sigismundu se je očitno mudilo izpolniti veliko željo umirajočega tasta, zato je bilo samo povišanje preenagljeno in ni imelo pravega učinka ter je verjetno služilo le pomiritvi duše umirajočega grofa.⁷⁷ Leto kasneje je sledilo drugo povišanje,⁷⁸ ki pa je stopilo v veljavo in zapletlo v fajdo Celjske in štajerskega, krnjskega in koroškega vojvodo Friderika V. Habsburškega (kasnejši kralj Friderik IV. oziroma cesar Friderik III.), ki ni dal soglasja za pokneženje svojih vazalov in deželanov.⁷⁹

Celjsko-habsburška fajda med letoma 1437 in 1443 je pretresla vzhodnoalpski prostor, predvsem Štajersko, Kranjsko in Koroško (kasneje poznano pod kolektivnim imenom Notranja Avstrija). Lokalno nižje plemstvo, ki je sodilo med vazale

⁷² Grof Franko Krbavski, Jurij Tanpeck, Janez Ungnad, Jurij Saurer, Warmund Sternberger, Jošt Helfenberški, Viljem von Stein, Janez Welsberger, Bernard Sachs, Optiz von Seydlitz, Jurij Kollnitzer, Janez Steiner in Oton von Radmannsdorf. Gl. Häbler, *Das Wallfahrtsbuch*, str. 44.

⁷³ Häbler, *Das Wallfahrtsbuch*, str. 44. Odlomek iz kastiljske kronike je objavljen v Voje, »Romanje Ulrika II. Celjskega«, str. 225–226.

⁷⁴ Grof Franko Krbavski je bil glavar Čakovca (1437), Jurij Kollnitzer glavar grofije v Marki in Metliki (1444–1447), Viljem von Stein Ulrikov dvorni mojster (1433), Jurij Saurer glavar Čakovca (1440–1442) in dvorni mojster Ulrika (1443), Bernard Sachs gradiščan Vinice (1443) in Jošt Helfenberški glavar Celja in dvorni mojster Friderika (1452–1454). Gl. Banfi, »Uprava grofov Celjskih«, str. 28, 35, 36, 42.

⁷⁵ Gl. Banfi, »Uprava grofov Celjskih«, str. 35–46.

⁷⁶ CFK I, fol. 85.

⁷⁷ Listino je objavil Kadich, »Das Fürstendiplom«, str. 280–282.

⁷⁸ CKSL, 1436 XI 30.

⁷⁹ Celjska kronika, str. 81–92.

Celjskih in vojvode Friderika V., se je bilo prisiljeno odločiti med prvimi in drugim. Koliko je bil pri tem še živ spomin na grofe Schaunberške, ki so se, podobno kot Celjski, v prejšnjem stoletju skušali iztrgati nadoblasti avstrijskih vojvod in iz svoje grofije ustvariti samostojno kneževino ter pri tem doživeli poraz, ne moremo vedeti.⁸⁰ V Joštovem primeru sta se sprla njegov fevdni in deželni gospod: celjski grofje in štajerski vojvoda, ki pa je užival tudi podporo krškega škofa Janeza V. Schallermanna (1433–1453). Jošt je očitno menil, da Celjski dolgoročno nimajo možnosti uveljaviti se v primerjavi z deželnim knezom, kar se je na koncu izkazalo za pravilno. Dokazov, da se je Jošt postavil na stran vojvode Friderika V., ne manjka. Tako je na primer bilo leta 1440, ko je krški škof pokrtil škodo svojemu pilštanjskemu oskrbniku Andreju Gallu, katero je ta utrpel v vojni proti Celjskim.⁸¹ Posledice fajde pa je Jošt občutil tudi sam.

Enkrat do leta 1441 so Celjski porušili grad Helfenberg, saj naj bi bil po besedah celjskega kronista preblizu Celja in je predstavljal nevarnost kopičenja sovražne vojske v bližini glavne rezidence grofov.⁸² Rušenje Helfenberga se je verjetno zgodilo enkrat pred koncem leta 1441. Po njem naj bi postojnska posadka, ki je podpirala vojvodo Friderika V., krenila nad trideset kilometrov oddaljen trg Lož, ki je pripadal Celjskim in ga v drugem poskusu tudi zavzela.⁸³ V Ložu je padel Krištof Fladnitzer, nekdanji glavar Soprona, in celjski vazal, ki je bil še 4. marca 1441 živ.⁸⁴ Glede na to, da je Jošt v listini iz 11. novembra 1441 omenjen kot oskrbnik Postojne,⁸⁵ ni nemogoče, da je bil soudeležen pri napadu na Lož. Morda je Postojna postala njegovo alternativno bivališče po (začasni) izgubi Helfenberga.

Poleg izgube družinskega gradu je Jošta prizadelo razbojništvo, saj se je razširilo med delom plemstva, ki je izkoristilo fajdo za svojo korist. Na seznamu tako imenovanih deželnih sovražnikov, to je tistih, ki so delovali proti deželnemu pravu in med katerimi je bilo veliko celjskih pristašev, je navedeno, da je bil Jošt oropan – kje, kdaj in kaj mu je bilo odvzeto, ni podano.⁸⁶ Spet drugikrat je *Klainher* – morda kranjski vitez Wernher Kleinherr⁸⁷ – ugrabil njegovega župana in ga izsiljeval na Forhteneku.⁸⁸

Naj še omenimo, da fajda med letoma 1438 in 1439 ni mogla imeti velikih razsežnosti, saj se je Ulrik II. Celjski takrat zadrževal na dvoru češkega in ogrskega kralja Albrehta II. Habsburškega v Vroclavu v Šleziji. Kastiljski popotnik Pero Tafur (1410–1484), ki se je v tem času mudil na istem dvoru, poroča, da je tam videl nemalo plemičev, ki so nosili ogrlico viteškega reda ribje luske.⁸⁹ Kdo

⁸⁰ Gl. Hageneder, »Die Grafschaft Schaunberg«, zlasti str. 238 sl.

⁸¹ ADG Regesten, 1440 XII 9.

⁸² Celjska kronika, str. 85–86.

⁸³ Celjska kronika, str. 86–87.

⁸⁴ DF, 202714 (1441 III 4); Banfi, »Uprava grofov Celjskih«, str. 41.

⁸⁵ DL, 13652 (1441 XI 13).

⁸⁶ CKSL, 1440–1441; Otorepec, »Seznam«, str. 339.

⁸⁷ Gl. Nared, *Dežela*, str. 319. Predvidevam, da gre za Wernhera Kleinherra, ki je naveden na seznamu kranjskega plemstva iz leta 1446.

⁸⁸ CKSL, 1440–1441; Otorepec, »Seznam«, str. 335.

⁸⁹ Tafur, *Travels*, str. 215.

so ti plemiči, ne vemo, ni pa nemogoče, da so med njimi Ulrik in kateri od njegovih štirih vitezov, ki so bili sprejeti v red. Jošta, glede na to, kar vemo o njem, ne pričakujemo med njimi.

Stara leta in smrt

Celjsko-habsburška fajda se je plegla leta 1443. Celjski so umaknili svoje zahteve po lastni kneževini, v zameno pa je bil zgolj njihovim osebam priznan knežji položaj, kot odškodnino za odpoved kneževini pa so v fevd dobili grofijo v Marki in Metliki, koder so dejansko nastopali kot deželni knezi.⁹⁰ Plemstvo se je pomirilo, dobršen del plemstva pa je našel ali si povrnil službo pri gospodu, proti kateremu se je v času fajde boril. Jurij Apftrter, ki je leta 1442 obranil Ljubljano pred Ulrikovimi četami,⁹¹ je med letoma 1446 in 1450 uradoval kot celjski dvorni mojster.⁹² Andrej Gall, ki smo ga že omenili, pa je najkasneje leta 1449 postal gradiščan zgornjega celjskega gradu.⁹³ Tudi Jošt se je vrnil na celjski dvor, čeprav očitno nekoliko kasneje. Kakšna je bila usoda gradu Helfenberg v tem času, mi ni poznano. Ob koncu fajde je grad morali biti na ravni gradišča (grajskih ruševin). Kdaj je bil obnovljen, mi ni poznano. Dušan Kos navaja, da naj bi obnova stekla šele po letu 1456.⁹⁴ V fevdni knjigi Ulrika II. Celjskega, ki navaja podelitve fevdov med letoma 1454 in 1456, se ne omenja podelitev Helfenberga – ne kot gradu oziroma utrdbe⁹⁵ ne kot gradišča – ali sploh kakršnihkoli fevdov Joštu, česar si ne znam razlagi, saj Jošt ni imel v fevdu od Celjskih samo Helfenberga, pa tudi sicer je lahko bilo gradišče še vedno uporabno za bivanje.

Med letoma 1452 in 1454 je Jošt uradoval na celjskem dvoru kot prvi poznani glavar celjske grofije in zadnji poznani dvorni mojster. Domnevam, da je bil dejaven na dvoru grofa Friderika, ki se je na stara leta ustalil na Žovneku⁹⁶ (Jošt je omenjen kot dvorni mojster v listini, izstavljeni 17. marca 1454, torej ko je bil Friderik še živ; že to, da je bil glavar, je pomenilo, da je moral biti prisoten v grofiji, kar bi bilo ob mobilnem Ulriku nemogoče).⁹⁷ Ostarelemu Joštu je verjetno ustrezalo, da je v poznih letih ostajal v domačem okolju in se ni dosti sukal okoli. Morda mu je namesto Helfenberga bilo dodeljeno bivališče kje v Celju (na zgornjem celjskem gradu je bil gradiščan Tomaž Pfaffoitscher).⁹⁸ Če je naša predpostavka pravilna in je Jošt v zadnjih letih svojega življenja uradoval na Friderikovem dvoru, lahko

⁹⁰ CKSL, 1443 III 16; CKSL, 1443 VIII 25.

⁹¹ Celjska kronika, str. 89; Kotar, »Apfaltertrjeri«, str. 199.

⁹² CKSL, 1446 IV 20; CKSL, 1449 XII 1; CKSL, 1450 II 13; Banfi, »Uprava grofov Celjskih«, str. 28.

⁹³ CKSL, 1449 XII 1; Banfi, »Uprava grofov Celjskih«, str. 43.

⁹⁴ Gl. Kos, *Vitez in grad*, str. 289.

⁹⁵ Tako kot v CFK I, fol. 85.

⁹⁶ Celjska kronika, str. 115.

⁹⁷ ADG Regesten, 1452 VIII 10; CKSL, 1454 III 17; CKSL, 1454 IV 4; CKSL, 1454 VIII 28; Banfi, »Uprava grofov Celjskih«, str. 28, 35.

⁹⁸ Celjska kronika, str. 132; Kosi, Grajska politika, str. 486; Banfi, »Uprava grofov Celjskih«, str. 43.

podpremo argument, da z Veronikinim umorom ni imel opraviti ničesar. Da bi Friderik trpel krvnika svoje žene, na katero je bil zelo navezan, v svoji bližini, se mi zdi malo verjetno. To je seveda samo predpostavka. Po smrti grofa Friderika enkrat junija 1454 Jošta več nisem zasledil kot dvornega mojstra, je pa bil še 28. avgusta 1454 celjski glavar.⁹⁹ Ali se je po Friderikovi smrti počasi umaknil z dvora ali je bil umaknjen, mi ni poznano, vsekakor pa je bil takrat že v visokih letih.

Z umorom grofa Ulrika II. v Beogradu 9. novembra 1456 so Celjski izumrli v moški liniji. Smrt zadnjega grofa je povzročila spopad med pretendenti za bogato celjsko dediščino.¹⁰⁰ Cesar Friderik III., ki je zahteval vse zase, je do leta 1460 uredil odnose s preostalimi pretendenti in nekdanjimi celjskimi vazali.¹⁰¹ Z mirom v Požarnici 25. januarja 1460¹⁰² se je uveljavil napram vsem pretendentom in pridobil tako rekoč celoten celjski dominij, tudi gospostvo Helfenberg. Ne kaže, da bi z izumrtjem Celjskih Jošt pridobil ali izgubil karkoli, če odštejemo možnost, da je uradoval na Ulrikovem dvoru. Poleg tega pa so mu bili dnevi že šteti.

Zadnja poznana epizoda iz Joštovega življenja sodi v čas pred letom 1457. Takrat se je med njim in Hansom iz Kozjega (*Drachenberg*) na eni ter Apfaltrerji na drugi strani vnel spor, ki do sedaj še ni bil pojasnjen. Jošt je iz neznanega vzroka ujel in zaprl v ječo – neznano kje in za koliko časa – štiri Apfaltrerje, med njimi nekdanjega celjskega dvornega mojstra Jurija, ki je v ječi umrl, vendar ne kaže, da je bila njegova smrt nasilna.¹⁰³ Vse skupaj je v začetku leta 1457 prišlo pred cesarja Friderika III., ki je pomiril sprti strani in razsodil, da mora Jošt poskrbeti za blagor Jurijeve duše.¹⁰⁴ Cesarjevega ukaza Jošt ni nikoli izpolnil. Star okoli sedemdeset let je enkrat med letoma 1458 in 1460 našel svoj zadnji počitek v družinski grobnici pri minoritih v Celju.¹⁰⁵ Še pred smrtjo je poiskal svojega naslednika na funkciji štajerskega deželnega podmaršala. Leta 1453 je funkcijo prostovoljno odložil in cesarja zaprosil, da jo podeli njegovemu zetu Juriju Saurerju, kar je cesar tudi storil.¹⁰⁶ Zakaj je pri tem zaobšel svoja sinova Jošta ml. in Henrika, mi ni poznano. Šele leta 1466 je Jošt ml. izpolnil cesarjev ukaz in na lastne stroške ustanovil večno mašo ter kaplanijo v Pilštanju in jo podaril krški škofiji.¹⁰⁷ Spor med Joštom in Jurijem pa ni prerasel v družinsko zamero in dve generaciji kasneje so se Helfenberški že ženili z Apfaltrerji.¹⁰⁸ S smrtjo Jošta rodbina Helfenberških ni izumrla, ampak, kolikor mi je znano, se je v moški liniji nadaljevala še pozno v 16. stoletje.¹⁰⁹

⁹⁹ CKSL, 1454 VIII 28.

¹⁰⁰ Gl. Celjska kronika, str. 129–133, 136–143.

¹⁰¹ Gl. Birk, »Urkunden«, str. 141–149.

¹⁰² Gl. Štih, *Celjski grofje*, str. 34.

¹⁰³ Birk, »Urkunden«, str. 142. Gl. tudi Kotar, »Apfaltrerji«, str. 199.

¹⁰⁴ Birk, »Urkunden«, str. 142.

¹⁰⁵ CKSL, 1428 III 7; Starzer, *Die landesfürstlichen Lehen*, št. 140. Družinsko grobnico je ustanovil že Joštov stari oče Štefan. Domnevam, da je bil tudi Jošt v njej pokopan.

¹⁰⁶ FK Deželni knez, fol. 97v.

¹⁰⁷ CKSL, 1466 III 12; CKSL, 1466 X 15.

¹⁰⁸ Zahn, »Das Familienbuch«, str. 410–412.

¹⁰⁹ Gl. rodovnik na koncu razprave.

Zaključek

V povedanem smo prikazali življenje Jošta Helfenberškega, kolikor so nam dopuščali viri. Sedaj je čas, da odgovorimo na vprašanje, ki smo si ga zastavili na začetku vprašanje: kdo je bil in kako je živel Jošt Helfenberški? Pred nami se odstira podoba čilega in sposobnega viteza, ki ni mogel biti mehkega značaja, če ga sodimo po nekaterih zadolžitvah, ki jih je opravljal. Njegovo življenjsko pot bi lahko označili za običajno pot nižjega plemiča njegovega časa in okolja. Namesto da bi sledil svojima dvema stricema med duhovnike, je šel po stopinjah očeta in se odločil za služenje dvoru, tako kot mnogi njegovi stanovski kolegi. Služenje dvoru na pravem položaju je bilo donosno in je povečalo ugled in politično moč posameznika, zato si lahko predstavljamo, da je bilo v interesu vsakega plemiča, ki je stremel k izboljšanju svojega družbeno-ekonomskega položaja.

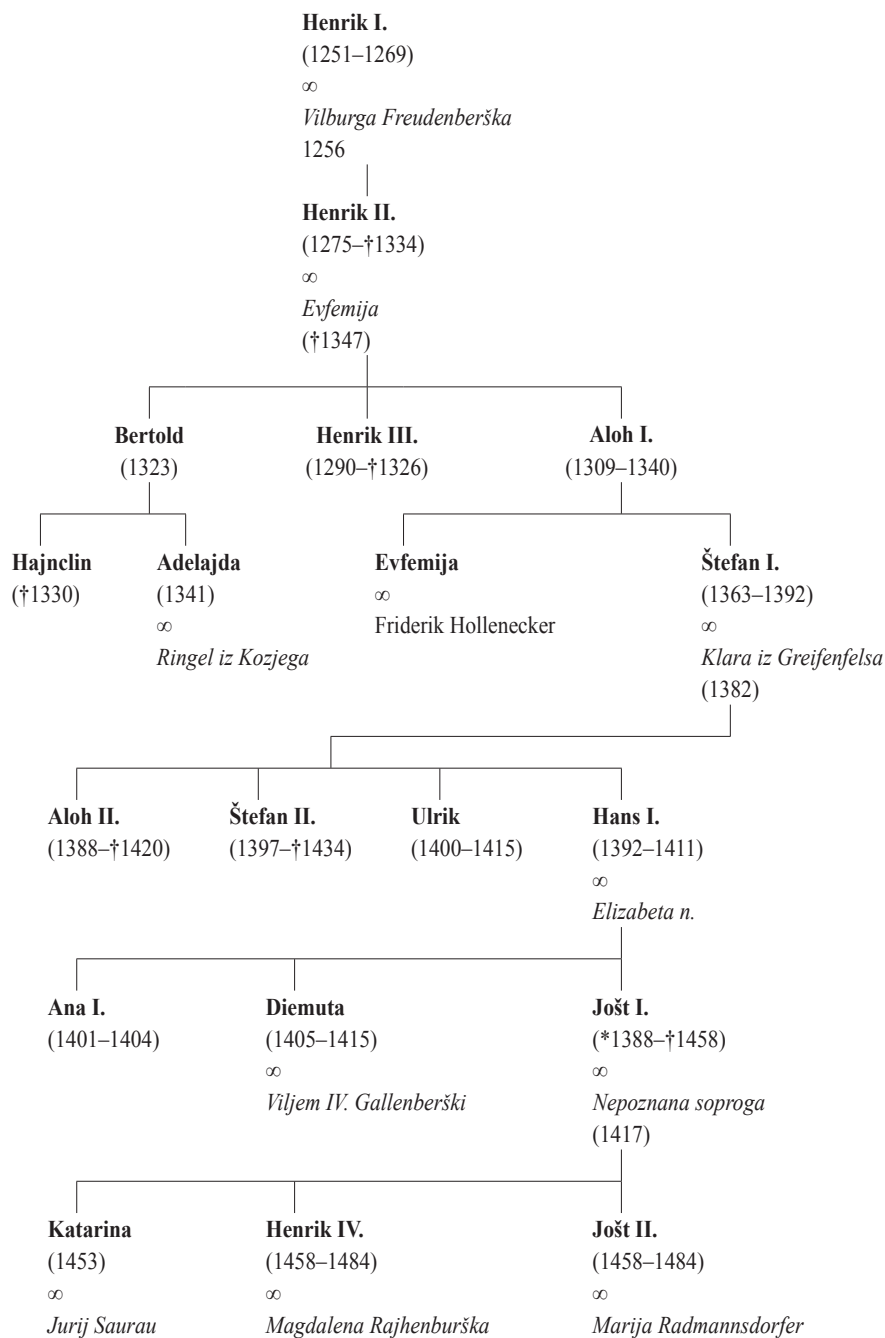
Lahko rečemo, da je Jošt svoje poklicno življenje posvetil predvsem služenju štajerskim vojvodam in celjskim grofom. Na dvoru slednjih se mu je uspelo prebiti v sam uradniški vrh, čeprav v poznih letih, ko si ni mogel kaj dosti obetati od položaja. Da je uradoval pod tremi grofi, je zgovoren dokaz, da se je znal približati vsem in uspešno prestati kadrovske menjave v upravi, ki je sledila po smrti Hermana II. in Friderika II. Po očetu je podedoval štajerski deželni podmaršalat, pot na celjskem dvoru pa si je očitno tlakoval sam. Svetovalec grofov – položaj, ki je bil pridržan samo najbolj tesnim zaupnikom – Jošt uradno ni bil oziroma nimam podatkov, da bi bil, a to samo po sebi še ne zmanjšuje njegovega položaja na dvoru (tudi dolgoletni dvorni mojster Erazem Lihtenberški se ne omenja kot svetovalec).¹¹⁰ Glede na to, da mu je bilo poverjeno straženje Friderika II. v času njegove konfinacije, si lahko mislimo, da je užival zaupanje in naklonjenost Hermana II.

Da se je spomin na Jošta ohranil vse do danes v zavesti ljudi, pa gre zasluga celjskemu kronistu, ki je ovekovečil usodo Friderika II. Celjskega in Veronike Deseniške. Čeprav se Jošta še vedno drži oznaka Veronikinega krvnika, pa mu umora ni mogoče dokazati.

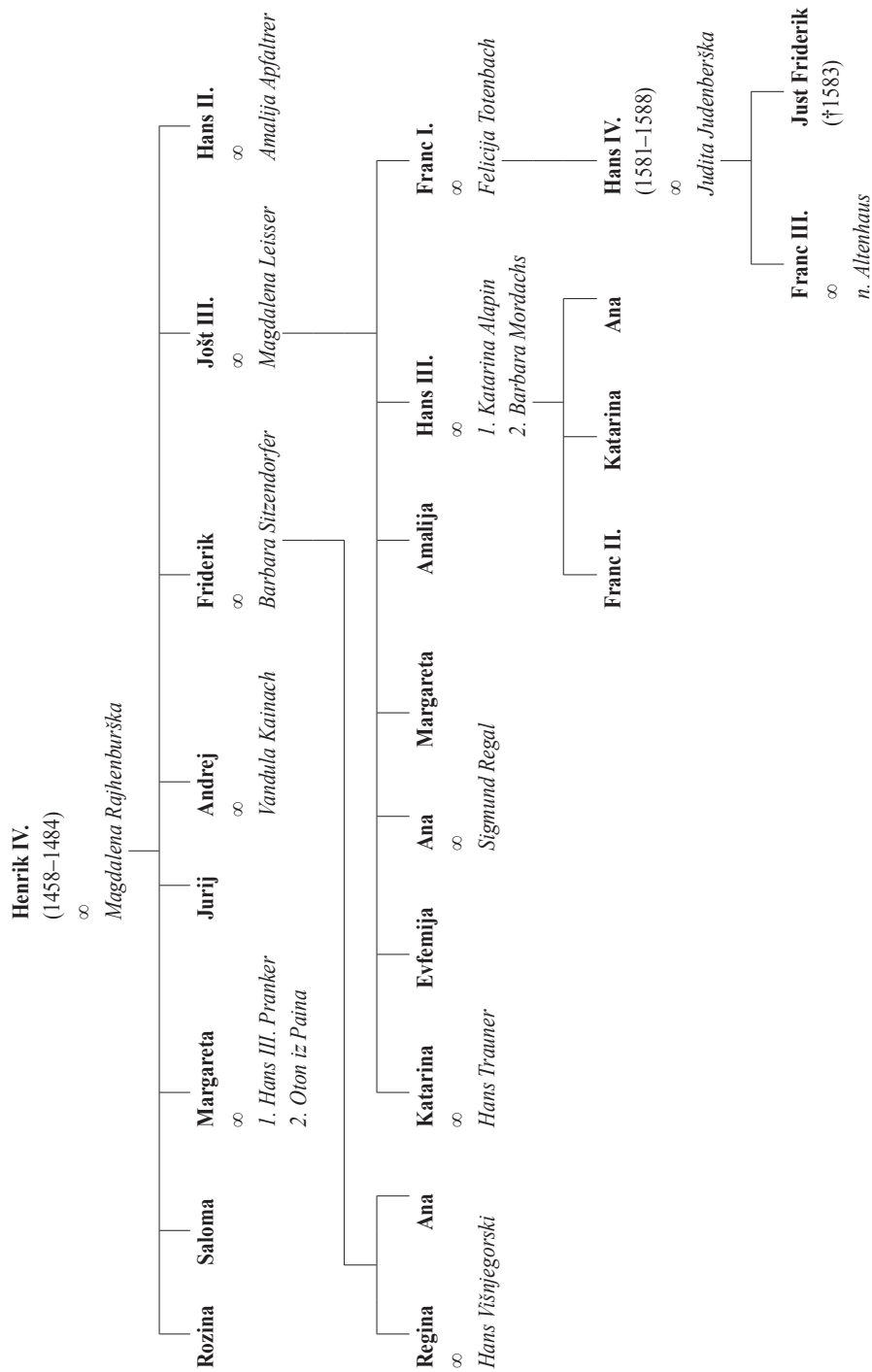
¹¹⁰ Gl. Banfi, »Uprava grofov Celjskih«, str. 27.

Družinsko drevo Helfenberških

Prvih sedem generacij

Sedma, osma, deveta, deseta in enajsta generacija

Viri in literatura

Neobjavljeni viri

- ADG Regesten – Regesti arhiva škofije Krka (tipkopis). Arhiv škofije Krka, Celovec.
- CFK I – Fevdna knjiga grofov Celjskih za grofiji Ortenburg in Celje 1436–1447. Arhiv Republike Slovenije, Ljubljana. AS 1073, Zbirka rokopisov, I-57r.
- CKSL – Centralna kartoteka srednjeveških listin. Ur. Božo Otošec (tipkopis). Zgodovinski inštitut Milka Kosa ZRC SAZU, Ljubljana.
- FK Deželni knez – Notranjeavstrijska fevdna knjiga cesarja Friderika III. 1443–1469. Haus-, Hof- und Staatsarchiv, Dunaj. Hs. W 274.
- FK Krka – Fevdna knjiga škofije Krka 1403–1468. Kärntner Landesarchiv, Celovec. KLA 118-A-2/8.

a) Dostopno na portalu Hungaricana:¹¹¹

- DF – Magyar nemzeti levéltár (Madžarski državni arhiv), Budimpešta. Diplomataikai fényképgyűjtemény (listinska fototeka).
- DL – Magyar nemzeti levéltár (Madžarski državni arhiv), Budimpešta. Diplomataikai levéltár (listinski arhiv).

b) Dostopno na portalu Monasterium:¹¹²

KLA – Kärntner Landesarchiv, Celovec.

AUR – Allgemeine Urkundenreihe.

Objavljeni viri

- Birk, Ernst. »Urkunden-Auszüge zur Geschichte Kaiser Friedrich des III. in den Jahren 1452–1467 aus bisher unbenützten Quellen.« *Archiv für Kunde Österreichischer Geschichtsquellen*, XI, 1853, str. 139–176.
- Bizjak, Matjaž. »Gallenberški listinski arhiv in rodbinska genealogija.« *Zgodovinski časopis* 65, 2011, št. 3-4, str. 248–291.
- Celjska kronika – Die Cillier Chronik. Text mit kritischer Einleitung und historischen Erläuterungen. Franz Krones, *Die Freien von Saneck und ihre Chronik als Grafen von Cilli*. Graz: Verlag Leuschner & Lubensky, 1883.
- Chmel, Josef. *Materialien zur Österreichischen Geschichte: aus Archiven und Bibliotheken*. Bd. 1/2. Erster Nachdruck. Graz: Akademische Druck- u. Verlagsanstalt, 1971.
- Ehingen, Reisen – Ehingen, Jörg von. *Des schwabischen Ritters Georg von Ehingen Reisen nach der Ritterschaft*. Hg. Franz Pfeiffer. Stuttgart: Litterarische Verlag, 1842.
- MDC IV/1 – *Monumenta historica ducatus Carinthiae (Die Kärntner Geschichtsquellen)*, 4. Band, 1202–1269, 1. Teil, 1202–1262. Hg. August von Jaksch. Klagenfurt: Fred v. Kleinmayr, 1906.
- MDC IV/2 – *Monumenta historica ducatus Carinthiae (Die Kärntner Geschichtsquellen)*, 4. Band, 1202–1269, 2. Teil, 1263–1269. Hg. August von Jaksch. Klagenfurt: Fred v. Kleinmayr, 1906.
- Mlinarič, Jože (ur.). *Zbirka listin 1246–1856*. Maribor: Pokrajinski arhiv Maribor, 1987 (Pokrajinski arhiv Maribor, Viri 3).

¹¹¹ <https://archives.hungaricana.hu/en/charters/>

¹¹² <http://monasterium.net:8181/mom/home>

- Piccolomini, Eneas Silvius. *Historia Australis*. Hg. Martin Wagendorfer. Hannover: Hahnsche Buchhandlung, 2009 (Monumenta Germaniae Historica, Scriptores rerum Germanicarum. Nova series, 24).
- Riechental, *Chronik – Chronik des Konstanzer Konzils 1414–1418 von Ulrich Riechental*. Hg. Thomas Martin Buck. Konstanzer Geschichts- und Rechtsquellen, Bd. XLI. Ostfilder: Jan Thorbecke Verlag, 2014.
- Starzer, Albert (Hg.). *Die landesfürstlichen Lehen in Steiermark von 1421–1546*. Veröffentlichungen der Historischen Landes-Commission für Steiermark, 17. Graz: Selbstverlag des Historischen Landes-Commission, 1902.
- Tafur, Pero. *Travels and Adventures 1435–1439*. Trans. and ed. by Malcolm Letts. London: Broadway House, Carter Lane, 1926 (The Broadway Travellers).
- TKL I – *Turjaška knjiga listin*. I. zv., 1218–1400. Ur. Miha Preinfalk in Matjaž Bizjak. Thesaurus memoriae. Fontes 3. Ljubljana: Založba ZRC, 2008.
- Urkundenbuch 8 – Liv-, Est- und Curländisches Urkundenbuch, Bd. 8. Hg. Hermann Hildebrand. Riga; Moskau: Verlag von J. Deubner, 1884.
- Vischer, Georg Matthäus. *Topographia Ducatus Stiriae*. Spremná beseda in redakcija: Ivan Stopar. Ljubljana: Cankarjeva založba, 1971.
- Weiss, Norbert. *Das Städtewesen der ehemaligen Untersteiermark im Mittelalter: Quellen*. (Priloga k Weiss, Norbert. *Das Städtewesen der ehemaligen Untersteiermark im Mittelalter vergleichende von Quellen zur Rechts-, Wirtschaft-, und Sozialgeschichte*. Forschungen zur Geschichtlichen Landeskunde der Steiermark. XLVI. Bd. Graz: Selbstverlag der Historischen Landeskommission für Steiermark, 2002).
- Zahn, Joseph. »Das Familienbuch Sigmunds von Herberstein.« *Archiv für österreichische Geschichte*, 39. Wien, 1868, str. 293–415.

Literatura

- »Veronika Deseniška«: https://sl.wikipedia.org/wiki/Veronika_Deseni%C5%A1ka (dostop: 15. maj 2022).
- Banfi, Jaka. »Uprava grofov Celjskih (1341–1456).« *Kronika* 70, 2022, št. 1, str. 21–58.
- Bünker, Johann Reinhard. *Ritter Jobst von Helfenberg: Hochwarter aus Gurk*. Metnitz, Kärnten, 1879.
- Caesar, Julius Aquilin. *Annales ducatus Styriae*. Tomus II. Graecii: typis haeredum Widmanstadii, 1773.
- Gubo, Andreas. »Der Cillier Erbstreit«. *Xenia Austriaca. Festschrift der österreichischen Mittelschulen zur 42. Versammlung deutscher Philologen und Schulmänner in Wien. III. Abtheilung. Moderne Philologie*. Wien: Carl Gerold's Sohn, 1893, str. 55–98.
- Gubo, Andreas. »Graf Friedrich II. von Cilli«. *Program des K. K. Staats-Gymnasiums in Cilli* 1887/8. Hg. Peter Končnik. Cilli: Johann Rakusch, 1888, str. 4–21.
- Gubo, Andreas. *Geschichte der Stadt Cilli*. Graz: Verlag von Ulrich Mosers Buchhandlung (J. Meyerhoff), k. u. k. Hofbuchhändler, 1909.
- Häbler, Konrad. *Das Wallfahrtsbuch des Hermannus Kunig von Vach und die Pilgerreisen der Deutschen nach Santiago de Compostela*. Strassburg: J. H. Ed. Heitz (Heitz & Mündel), 1899.
- Hagender, Otto. »Die Grafschaft Schaunberg. Beiträge zur Geschichte eines Territorium im späten Mittelalter.« *Mitteilungen des Oberösterreichischen Landesarchivs*, 5. Bd. Graz-Köln: Hermann Böhlau Nachf., 1957.
- Hartman, Bruno. *Celjski grofje v slovenski dramatiki*. Ljubljana: Slovenska matica, 1977 (Razprave in eseji 21).
- Hechberger, Werner. *Adel, Ministerialität und Rittertum im Mittelalter*. München: Oldenbourg, 2010 (Enzyklopädie deutscher Geschichte; Bd. 72).

- Heinig, Paul Joachim. »Die Türhüter und Herolde Kaiser Friedrichs III. Studien zum Personal der deutschen Herrscher im 15. Jahrhundert.« *Kaiser Friedrich III. (1440–1493) in seiner Zeit. Studien anlässlich des 500. Todestages am 19. August 1493/1993* (ur. Paul Joachim Heinig). Köln, Weimar, Wien: Böhlau, 1993.
- Kadich, Heinrich von. »Das Fürstendiplom der Grafen von Cilli«. *Monatsblatt der Kais. Kön. Heraldischen Gesellschaft »Adler«*. Nr. 116, II. Bd., Nr. 56, Wien, August 1860.
- Kalchberg, Johann von. *Die Grafen von Cilli: eine Begebenheit der Vorzeit*. Cilli: F. J. Jenko; Graz: Leopold Simmon, 1792.
- Klaić, Nada: *Zadnji knezi Celjski v deželah Sv. Krone*. Celje: Prese, 1991.
- Kos, Dušan. »Problem Hermanovega sodišča«. *Zgodovina za vse*, XVI, 2009, 2, str. 5–14.
- Kos, Dušan. *Vitez in grad: vloga gradov v življenju plemstva na Kranjskem, slovenskem Štajerskem in slovenskem Koroškem do začetka 15. stoletja*. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU, 2005.
- Kosi, Miha. »Celjski«: <https://www.slovenska-biografija.si/rodbina/sbi1023780/> (dostop: 15. maj 2022)
- Kosi, Miha. »Dežela, ki je ni bilo. Posavinje med Kranjsko in Štajersko od 11. do 15. stoletja.« *Studia Historica Slovenica*, let. 8, 2008, št. 2–3, str. 527–564.
- Kosi, Miha. »Herman II. Celjski (okoli 1361–1435)«: <https://www.slovenska-biografija.si/oseba/sbi1023720/> (dostop: 15. maj 2022)
- Kosi, Miha. »Ulrik II. Celjski (okoli 1406–1456)«: <https://www.slovenska-biografija.si/oseba/sbi1023730/> (dostop: 15. maj 2022)
- Kotar, Jernej. »Apfaltreži na Gamberku«. *Kronika* 66, 2018, št. 2, str. 197–212.
- Kovačič, Mojca. »Veronika Deseniška – nesrečne ljubezni in prepovedane poroke v srednjem veku.« *Historični seminar* 6. Ur. Katarina Keber in Katarina Šter. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU, 2008, str. 9–40.
- Krones, Franz. *Landesfürst, Behörden und Stände des Herzogthums Steier 1283–1411*. Graz: Styria, 1906.
- Mlinar, Janez. *Podoba Celjskih grofov v narativnih virih*. Ljubljana: Oddelek za zgodovino Filozofske fakultete, 2005 (Historia: znanstvena zbirka Oddelka za zgodovino Filozofske fakultete v Ljubljani, 11).
- Nared, Andrej. *Dežela – knez – stanovi. Oblikovanje kranjskih deželnih stanov in zborov do leta 1518*. Ljubljana: Zgodovinski inštitut Milka Kosa ZRC SAZU; Arhiv Republike Slovenije, 2009 (Thesaurus memoriae. Dissertationes 7).
- Otorepec, Božo. »Seznam deželnih sovražnikov na Kranjskem in Štajerskem iz okoli 1440. Iz borb med Celjskimi grofi in Habsburžani v letih 1436–1443.« *Grafenauerjev zbornik*. Ur. Vincenc Rajšp. Ljubljana: ZRC SAZU, 1996, str. 331–342.
- Paravicini, Werner. *Die ritterlich-höfische Kultur des Mittelalters*. München: Oldenbourg, 2011 (Enzyklopädie deutscher Geschichte; Bd. 32).
- Pirchegger, Hans. *Landesfürst und Adel in Steiermark während des Mittelalters*, 3. Teil. Graz: Selbstverlag der Historischen Landeskommission, 1958.
- Ravnikar, Tone. »Prehod gradu in gosposčine Helfenberg v roke Žovneških svobodnikov.« *Studia Historica Slovenica. Časopis za humanistične in družboslovne študije*, 1, 2001, št. 2, str. 327–344.
- SBL IV – Slovenski biografski leksikon. Četrta knjiga. Ur. Alfonz Gspan in drugi. Ljubljana, 1980–1981.
- Schubert, Ernst. *Fürstliche Herrschaft und Territorium im späten Mittelalter*. München: Oldenbourg, 1996 (Enzyklopädie deutscher Geschichte; Bd. 35).
- Štih, Peter. »Celjski grofje, vprašanje njihove deželnoknežje oblasti in dežele Celjske.« *Grafenauerjev zbornik* (ur. Vincenc Rajšp). Ljubljana: ZRC SAZU, 1996.

- Štih, Peter. *Goriški grofje ter njihovi ministeriali in militi v Istri in na Kranjskem*. Ljubljana: Znanstveni inštitut Filozofske fakultete, 1994 (Razprave Filozofske fakultete).
- Winklern, Johann Baptist von. *Chronologische Geschichte des Herzogthums Steiermark*. Graz: Franz Ferstl, 1820.

SUMMARY

Jobst of Helfenberg (c. 1388–1458): Veronika of Desenice's executioner?

Jaka Banfi

Jobst of Helfenberg was a member of the Helfenbergs, a lower nobility family (knights) from Lower Styria. The family can be traced back to 1251 with its first prominent member, Henry. Helfenberg Castle, after which the family was named, was owned by the Roman Catholic Diocese of Gurk, therefore, it is conceivable that the Helfenberg family were originally ministeriales of the Bishops of Gurk. The Helfenberg nobility lived in the Savinja region that was gradually incorporated into Styria after 1311. Consequently, that also brought about the integration of the Helfenbergs into the Styrian nobility. In 1340, they became liege subjects of the Lords of Sanneck (subsequent Counts of Celje).

Jobst was the son of the Styrian *Untermarschall*, Hans of Helfenberg, and was born around 1388. He dedicated his adult life to the service to the Styrian dukes and the Counts of Celje. He was the first known member of the Helfenberg family to hold office with the Counts of Celje. He was a master of the doorkeepers, *Hofmeister*, captain of Celje County and tax collector in Slavonia, while also holding office of the Styrian *Untermarschall* between 1426 and 1453. He was also a jailer of Frederick II, the Count of Celje, while the latter was imprisoned at Celje Upper Castle in 1426. In 1430, he accompanied the young Count of Celje, Ulrich II, on his journey to Spain. During the Celje-Habsburg War (1437–1443), he sided with Duke Frederick V of Styria, who later became king and emperor Frederick IV/III, however, he reconciled with the Counts of Celje after the feud and found his way back to their court. He died around 1458 and is believed to be buried in the family crypt at the Celje Minorite Monastery. Popular tradition holds that he was Veronika of Desenice's executioner, however, that could not (yet) be proven.

ISSN 0350-5774

ZČ | Ljubljana | 77 | 2023 | št. 1-2 (167) | str. 1–237